

Відділ освіти, молоді, спорту, культури та туризму
Гречаноподівської сільської ради

Комунальний заклад освіти «Водянська середня
загальноосвітня школа – загальноосвітній
навчальний заклад I-III ступенів»
Гречаноподівської сільської ради Широківського
району Дніпропетровської області



ПОСІБНИК
вчителя історії
Ковальнової Тетяни Віталіївни

**«МАТЕРІАЛИ ДО УРОКУ
ІСТОЇ УКРАЇНИ
У 7 КЛАСІ»
I частина**



с. Водяне
2020 р.

КОВАЛЬОВА ТЕТЯНА ВІТАЛІЇВНА – вчитель історії, спеціаліст першої категорії, педагогічний стаж 14 років.

Матеріали до уроку історії України у 7 класі. (I частина) – 2020 р., (72с.)



Цей збірник містить навчальний матеріал з історії України, починаючи від середини I тисячоліття і до кінця XV століття. Збірник складено за програмою стандарту освіти. Рекомендовано учителям історії, студентам історичного факультету.

ВСТУП

*«Історія – скарбниця наших діянь,
Свідок минулого,
приклад і повчання для сьогодення,
застереження для майбутнього.»*

М.Сервантес

Термін «історія» у перекладі з грецької мови означає «розповідь про те, що було». Історію називають вчителькою життя. Історія не тільки цікава, але дуже складна наука. Вивчити цю науку допоможе даний посібник.

Держава, як і всі інші історичні явища, мають свій початок, переживають періоди становлення, розквіту й занепаду. Так зникають колись квітучі давньогрецькі міста-держави, занепала і загинула під ударами варварів могутня Римська імперія.

Часи після падіння Західної Римської імперії в V ст. н. е. до кінця XV ст. виділяють в окремий період історії, який називають Середньовіччям, або Середніми віками. Він тривав порівняно недовго – усього близько тисячі років. Для історії України цей період дуже важливий і цікавий. Розпочинається він подіями Великого переселення народів, коли слов'яни заселили територію нинішньої України. А закінчується об'єднанням двох держав – Польської та Литовсько-Руської, у результаті якого значна частина українських земель увійшла до складу Польщі. Окремі північно-східні території опинились у складі Московської держави, а Закарпаття відійшло до Угорщини, Буковина – до Молдовського князівства.

Українська земля стала Батьківщиною українців і кримських татар, євреїв, греків і караїмів, угорців і румун, молдаван і білорусів, поляків і вірмен, росіян – усіх, хто волею долі пов'язав своє життя з історією України, кого вона прихистила так само, як своїх дочок і синів. Історія України – це спільна історія всього українського народу.

Посібник містить методичний матеріал з історії нашої Батьківщини, починаючи від другої половини I тисячоліття і до кінця XV століття.

Основний методичний матеріал поданий згідно із чинною програмою Міністерства освіти і науки з історії України. Матеріал розділено на V розділів та підпункти.

Дуже важливо вміти користуватися енциклопедичними словниками, насамперед історичними. У кожному розділі посібника подано довідниковий матеріал, зокрема, основні дати та події, терміни та поняття, особи в історії, який допоможе поглибити знання з історії України. Схеми, таблиці, ілюстрації, карти допоможуть глибше осягнути багатовікову історію нашої держави.

Запитання і завдання, зорієнтовані на вікові особливості семикласників, а отже, сприятимуть ґрунтовному засвоєнню навчального матеріалу.

Розділ I

«Виникнення та становлення Русі-України»



Основні дати, події

V – VIIст. - Велике розселення слов'ян.

VIII – IXст. – Виникнення у східних слов'ян племінних княжінь.

860 р. – Перший похід русичів на Константинополь (Царгород) на чолі з князем Аскольдом.

882р. – Загибель князя Аскольда; захоплення князівської влади в Києві Олегом.

946р. (або 957р) – Відвідини Константинополя (Царгорода) руським посольством, яке очолювала княгиня Ольга.

964-966рр. – Похід Святослава проти Хозарського каганату.

968р. – Перший Балканський похід князя Святослава.

969-971рр. – Другий Балканський похід князя Святослава.

Терміни, поняття

Авари – кочовики, об'єднані у великий племінний союз, основу якого склали тюркомовні племена.

Анти – слов'янські племена, які в IVст. розселилися на території між річками Дністер і Дніпро. Остання згадка про антив у писемних джерелах датується 602 роком.

Балти – племена, що заселяли в I тис. н.е. територію від південно – західної Прибалтики до верхнього Придніпров'я і басейн р. Оки.

Велике розселення слов'ян – розселення слов'янських племен із їхньої прабатьківщини, розташованої між Дніпром і Віслою, на сусідні землі в V VII ст.

Влада – можливість впливу на діяльність окремих осіб чи соціальних груп за допомогою певних засобів (авторитету, насильства, волі). Сутністю влади є відносини панування (керівництва) і підпорядкування.

Внутрішня політика – перетворення, спрямовані на життя населення всередині держави.

Волок – місце найбільшого зближення двох судноплавних річок, де суходолом перетягали (волочили) від однієї до іншої човни та вантажі.

Грецький вогонь – таємна зброя візантійців. Це була палюча суміш, яку під тиском викидали з бронзових труб або наливали в мушлі й кидали їх із катапульта на ворожі судна. Склад цієї суміші настільки ретельно приховувався, що всі її складники дотепер не відомі. Імовірно, вона містила смолу, сірку, селітру і нафту. «Грецький вогонь» не можна було загасити, він горів навіть на воді.

Гуни – тюркомовні кочові племена, що в IVст. прийшли зі сходу в Північне Причорномор'я.

Держава – політичне утворення, яке, спираючись на органи влади і закони, обов'язкові для всього населення, регулює життя суспільства, зберігає його цілісність, забезпечує розвиток, захищає від зовнішніх ворогів.

Державотворчі процеси – процеси, що пов’язані з виникненням у певних народів держави – системи влади, за якої порядок у суспільстві підтримується за допомогою спеціальних організацій і людей – армії, чиновників, наглядачів тощо.

Дружина – у Давній Русі озброєні загони, постійна військова сила князя.

Експлуатація – присвоєння результатів чужої праці власниками засобів виробництва (до засобів виробництва належать земля, знаряддя праці, корисні копалини і т.д.)

Етнічні процеси – процеси, що характеризують особливості розвитку (національно-культурні, мовні тощо) якого-небудь народу.

Зовнішня політика – заходи, спрямовані на розвиток відносин з іншими державами.

Ітіль – столиця Хозарської держави (каганату); була розташована на обох берегах Волги і на острові в її пониззі; нині – розкопане городище за 15 км. На північ від м. Астрахані (Росія); за стародавніми описами, Ітіль був оточений п’ятикутним укріпленим муром.

Історичні факти – дійсні, невігадані випадки, які відбулися насправді.

Історичні події – сукупність пов’язаних між собою важливих фактів суспільного життя, які становлять єдине ціле.

Історична періодизація – поділ історії на певні періоди, що є історичними етапами суспільного або культурного розвитку країн та народів і характеризуються визначними подіями, явищами або процесами.

Історичні джерела – усе, що було створене в процесі діяльності людини й збереглося до наших днів, дозволяє визначити минуле людського суспільства і відображає його історичний розвиток.

Каганат – держава в тюрських народів на чолі якої стояв *каган*.

Князь – вождь племені, з появою держави – її правитель.

Літопис – хронологічний послідовний запас історичних подій, зроблений їхнім сучасником.

Печеніги – племена тюрського походження, що кочували в степах між Уралом та Дунаєм.

Підкліття – нижня частина будинку, що використовувалася для господарських цілей.

Повстання – масовий збройний виступ населення проти існуючих порядків.

Полюддя – збирання князем із дружиною або його представниками данини з підлеглого населення.

Реформа – перетворення, зміни, нововведення в якій-небудь сфері суспільного життя.

Союз племен – об'єднання кількох племен, які за певних умов давали початок державній організації.

Сармати – кочові іракомовні племена, споріднені зі скіфами.

Угро-фіни – племена, що розселилися на північний схід від місць проживання східних слов'ян.

Феодалізм – суспільно політичний лад (формація), що базується на позаекономічному примусі та експлуатації праці залежних селян і ремісників.

Феодальна ієрархія («драбина») – піраміда влади феодального суспільства, де нижчі підпорядковуються вищим.

Особа в історії



Кий, Щек, Хорив та сестра Либідь

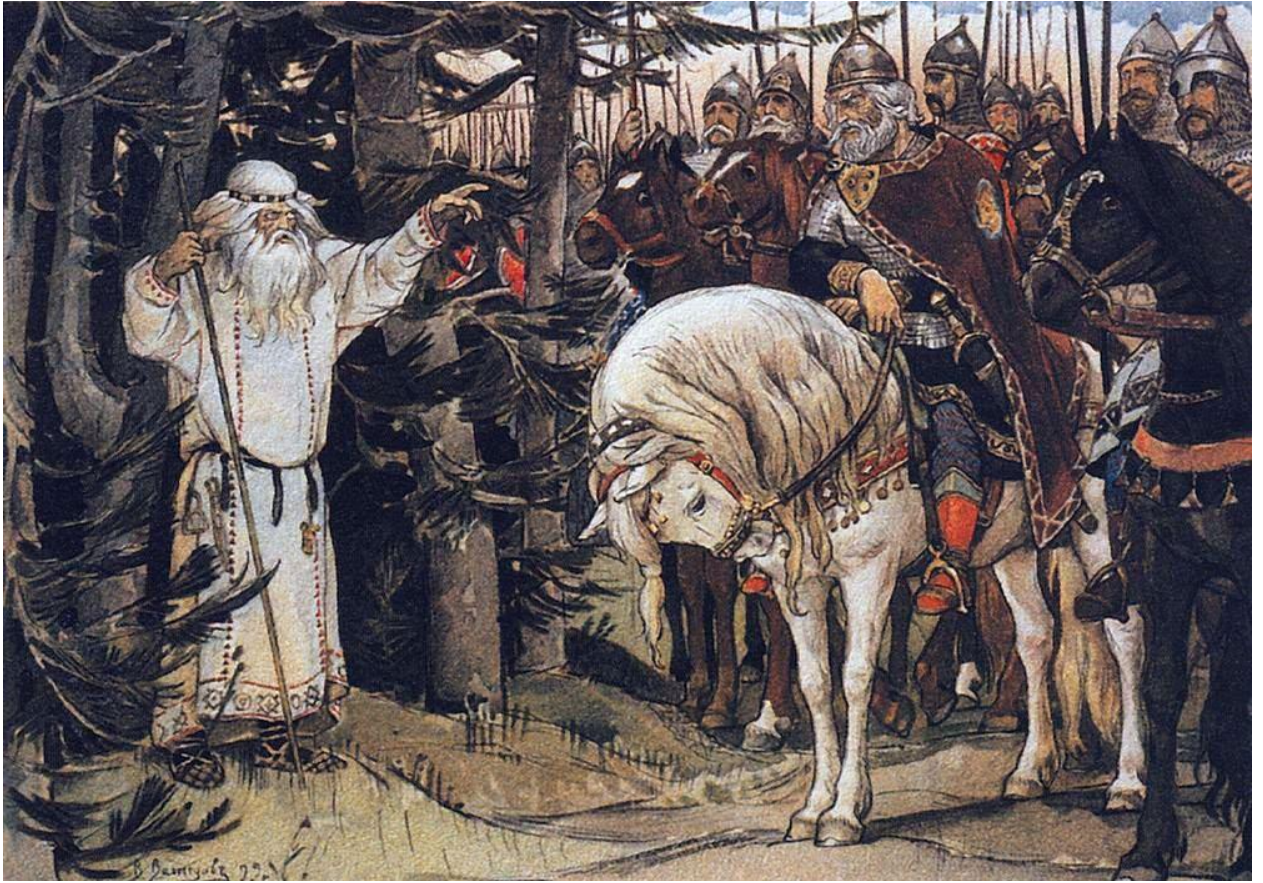


Аскольд і Дір



Аскольд (? – 882)





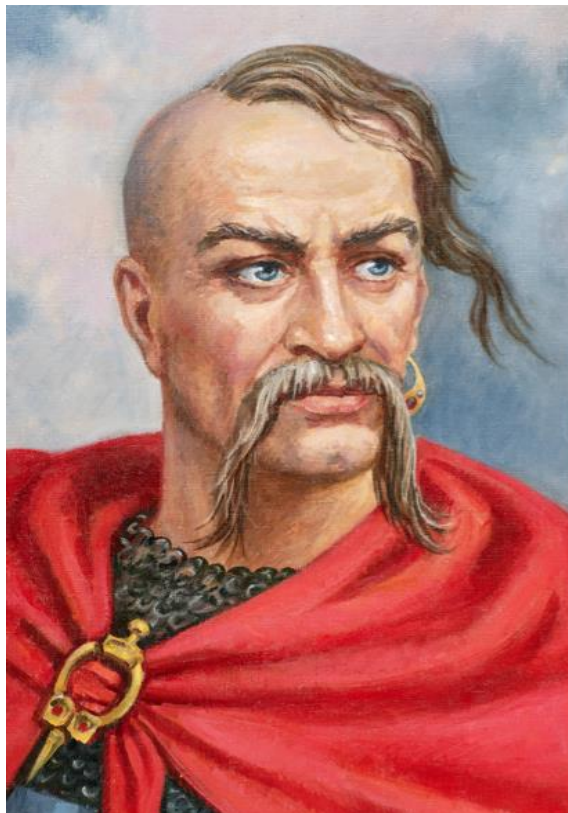
ОЛЕГ (?-бл. 912) правив у 882-912рр.



ІГОР (? – 945) правління з 912 – 945 рр



ОЛЬГА (бл. 910- 969 рр.) Правління 945р. до 964р.

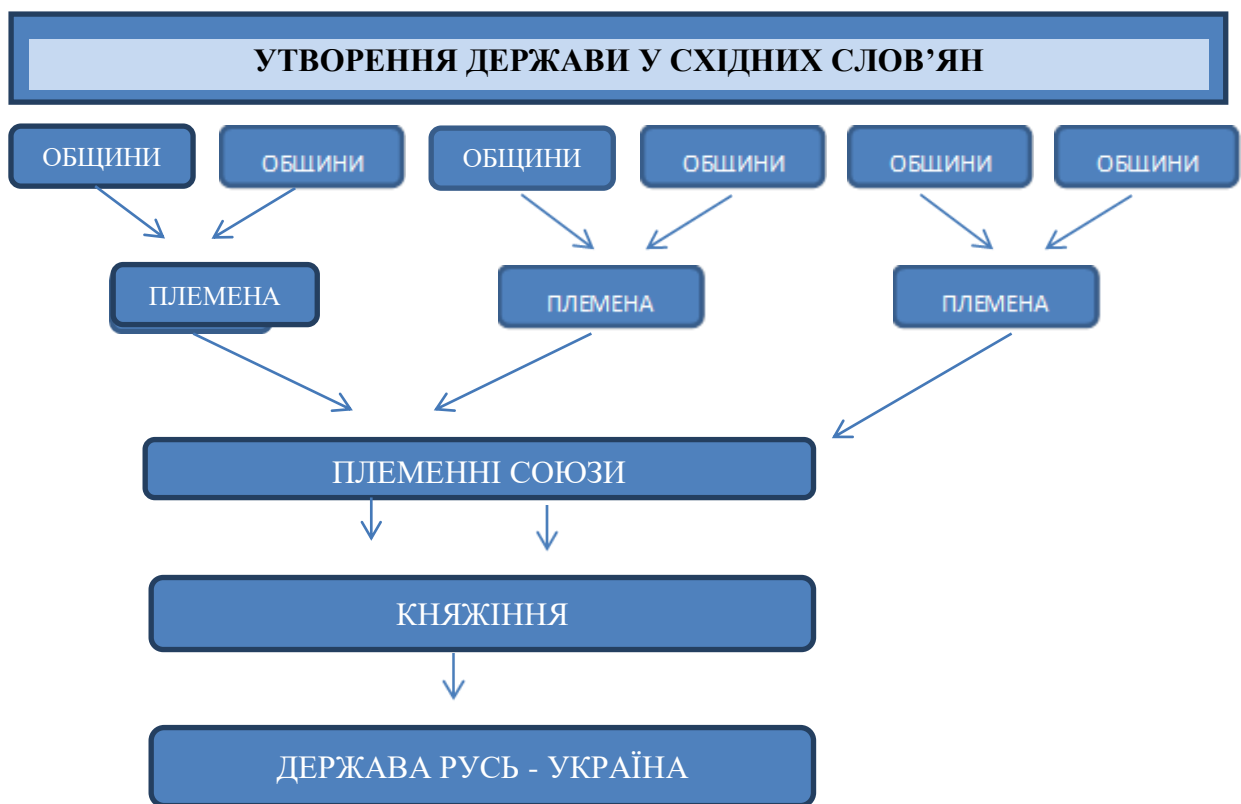


СВЯТОСЛАВ (бл.931 – 972) Правив у 964 -972рр.

Схеми і таблиці

*«Виникнення
та становлення
Русі-України»*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗСЕЛЕННЯ СЛОВ'ЯН		
Подунав'я, Балканський півострів VI - VII ст.	Вільні після переселення германців землі, у межах р. Лаби (гори Татри, Судети, узбережжя Балтійського моря)	Лівий берег Дніпра, межиріччя Прип'яті та Західної Двіни, басейн верхньої Оки VIII - IXст.



РОЗСЕЛЕННЯ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ПЛЕМЕН У МЕЖАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ		
Племінне об'єднання	Територія розселення	Політичний центр
Поляни	середнє Подніпров'я, між річками Тетеревом і Россю	м. Київ
Деревляни	Південний басейн річок Прип'яті, Горині, західний берег Дніпра, північний басейн Тетерева	м. Іскоростень
Сіверяни	на схід від середньої течії Дніпра, басейн нижньої Десни, Сули, Псла і Ворскли аж до верхів'їв Сіверського Дінця	м. Чернігів, м.Новгород - Сіверський
Тиверці	між нижніми течіями Дністра і Прута аж до Чорного моря	фортеця Білгород над Дністром
Уличі	між нижнім Дністром, Південним Бугом (Богом) і Дніпром	місто-порт Олешня в пониззі Дніпра
Волиняни, дуліби, бужани	басейн р. Західний Буг	м. Волинь (Волень), м.Теребовля, м.Бужеськ
Білі хорвати	Карпати, басейн Верхнього Дністра	м. Ужгород

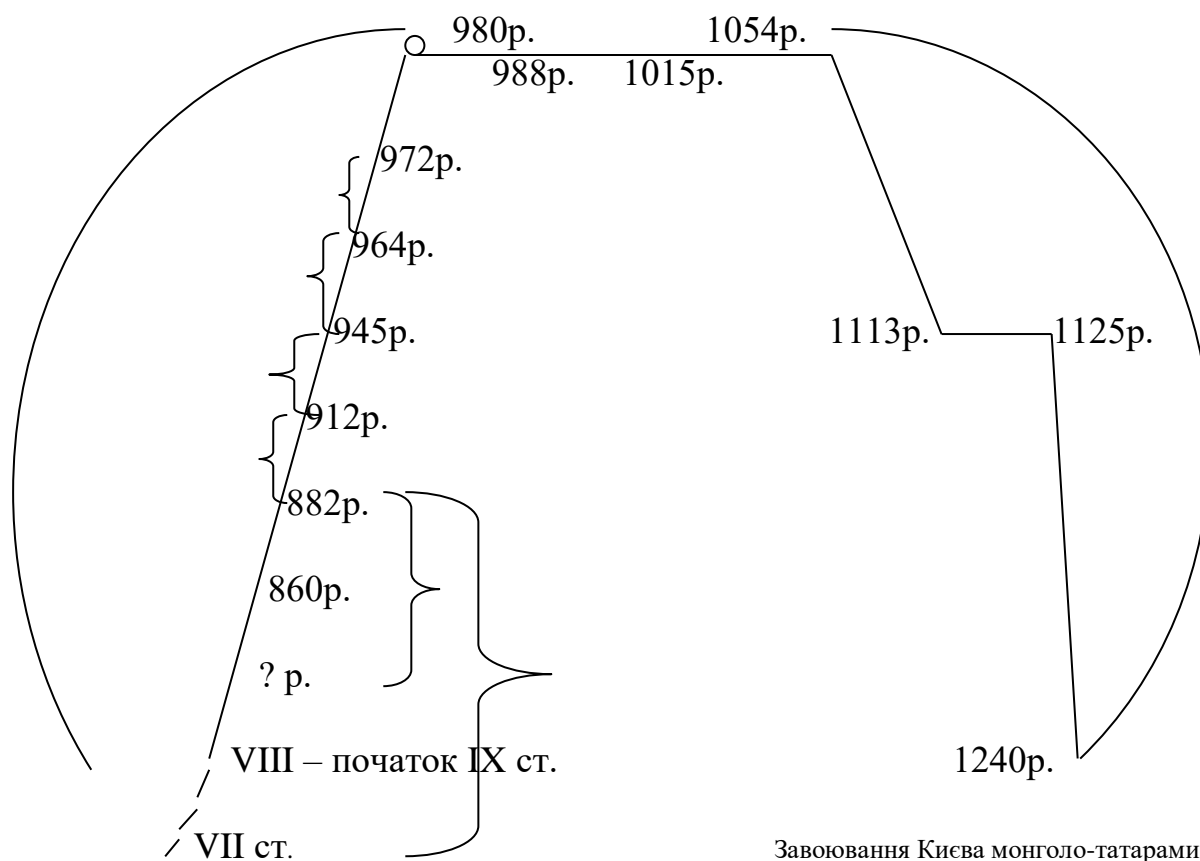
Ознаки держави

1. Наявність власної території.
2. Наявність апарата влади (голова держави, чиновники, військо, суд, церква).
3. Визнання населення країни влади держави, незалежність цієї влади в прийнятті рішень, зміцнення міжнародного авторитету, прагнення влади до рівноправних відносин з іншими державами.
4. Наявність законів – загальнообов'язкових правил поведінки, які встановлювала і охороняла держава.
5. Наявність системи податків – обов'язкових платежів загальнодержавного і місцевого значення.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ РУСИ – УКРАЇНИ

Діяльність Володимира Великого та Ярослава Мудрого

Володимир Великий Ярослав Мудрий



Перші Київські володарі часів становлення держави Русі – України

КИЙ. АСКОЛЬД І ДІР (850-ті рр. – 882 р.)		Утворення Київського князівства
		Похід на Візантію 860р.
ОЛЕГ (882-912рр.)		Об'єднання земель північної та південної Русі
		Згуртування східно-слов'янських племен навколо Києва
		Налагодження контактів з Візантією. Договори 907 911рр.
ІГОР (912 – 945рр.)		Підкорення уличів, древлян
		Походи на Візантію 941 і 944 рр.
		Зміцнення влади князя, знаті, дружини
ОЛЬГА (945-964рр.)	РЕФОРМИ	Придушення повстання древлян у 945 р.
		Упорядковано збір данини
		Створено осередки влади князя на місцях
		Зміцнення зв'язків з Візантією
СВЯТОСЛАВ (964-972рр.)		Подальше згуртування східнослов'янських племен навколо Києва
		Знищення Хозарії
		Підкорення в'ятичів, волзьких булгар

Історичний диктант

РОЗДІЛ І

«Виникнення та становлення Русі-України»

Історичний диктант

«Східні слов'яни у VI – IX ст.»

(вставити пропущені слова)

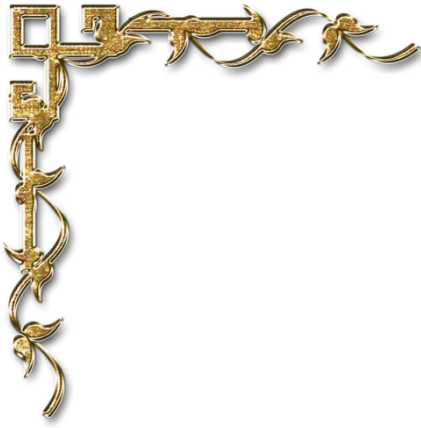
1. На завершальному етапі Великого переселення у V -VII ст. головну роль у переселенських потоках почали відігравати слов'янські племена ... і ... *.(антів і склавинів).*
2. У др.. пол.. 6 ст. важким ударом для слов'ян стала боротьба з кочовими племенами аварів, які з Азії спочатку переселилися до Північного Причорномор'я, а потім – на територію сучасної Угорщини, де й заснували свою державу - ... *(Аварський каганат).*
3. У 8 ст. у східних слов'ян виникають союзи племен, про які повідомляє в літописі «Повість минулих літ» чернець ... *.(Нестор).*
4. Територію сучасної України, за повідомленням Нестора - літописця, заселяли сім союзів племен - ..., ..., ..., ..., ..., ..., і ... *.(деревляни, поляни, уличі, тиверці, сіверяни, волиняни (дуліби) і білі хорвати).*
5. Східні слов'яни переважно займалися ... *(землеробством).*
6. Найдавнішим способом вирощування зернових культур у лісовій зоні було ... *(підсічне господарство).*
7. Ранні слов'яни у лісостеповій зоні, використовували обробітку ґрунтів. *(перелогову систему).*
8. Поступово у слов'ян значного розвитку набувають ремесла. Найбільш поширеними були ...,, ..., ..., ... і ... *.(ковальство, залізоробне ремесло, гончарство, прядіння, чинбарство і ткацтво.).*
9. Давні слов'яни мали свої релігійні вірування. Їхня релігія називалася ... *(язичництвом).*
10. ... (від візантійського слова «варани» - найманці) слов'яни називали предків сучасних норвежців, шведів, данців та ісландців. *(Варягами).*
11. У Західній Європі вони були відомі як ... (північні люди). *(норманами).*
12. У VIII – IX ст. у східних слов'ян набирають сили державотворчі процеси. У результаті об'єднання окремих союзів племен виникають нові утворення - ... *...(племінне княжіння).*

Історичний диктант

«Київська держава (Русь-Україна) за перших князів»

(вставити пропущені слова)

1. На основі полянського племінного княжіння в Середньому Подніпров'ї близько середини 9 ст. сформувалася ... (від грецького слова «прото» - «перше», «первинне утворення») (протодержава Київське князівство).
2. У літописі його називають ... («Руською землею»), а його правителями – князів Аскольда та Діра.
3. З ім'ям князя ... (Аскольда) пов'язана перша спроба хрещення Русі.
4. У ... (882р.) Олег зібравши велике військо, вирушив у похід на Київ.
5. Олег затверджував свою владу ... (силою меча).
6. Варяги здійснювали збір данини в найпримітивніший насильницький формі, яка мала назву ... (полюддя).
7. У наслідок захоплення Києва Олегом династія ... припинила своє існування. (*Києвичів*).
8. Утвердилася нова династія (Рюриковичів).
9. Відбулося об'єднання східнослов'янських людей півночі й півдня, розпочалося перетворення Київського князівства на об'єднану державу - (*Київську державу*).
10. Своїм столярним градом, «матір'ю містам руським» Олег оголосив (*Київ*).
11. Князь Олег проводив активну зовнішню політику. Він здійснив успішні походи на ... в 907 та 911 рр. (*Візантію*).
12. На знак перемоги Олег прибав свій щит на воротах захопленого в 907р. (*Константинополя (Царгорода)*).



Розділ II

*«Київська держава
(РУСЬ-УКРАЇНА)
наприкінці X–
у першій половині XI ст.»*

Основні дати, події

980 – 1015 рр.- період правління Володимира Великого.

988 р. – запровадження князем Володимиром християнства як державної релігії Русі.

1019- 1054 рр. – князювання Ярослава Мудрого в Києві.

1036 р. – розгром Ярославом печенігів під Києвом.

1051 р. – перша згадка в літописі про Києво-Печерський монастир.

IX – кінець XIII ст. – завершальний період формування української мови.

Терміни, поняття

Адміністрація – органи державного управління.

Архітектура – мистецтво проектування, спорудження та художнього оздоблення будівель; будівельне мистецтво.

Билина – староруська епічна пісня-сказання про знаменні події з життя народу і героїчні подвиги богатирів.

Віче – народні збори всього дорослого вільного населення, що приймало рішення з важливих громадських і державних справ.

Вотчина – феодална земельна власність, яку можна було вільно передавати у спадок, продавати, дарувати тощо.

Глаголиця – від старослов'янського «глаголь» - «слово», глаголити – говорити; одна з двох найдавніших систем слов'янського письма, створена близько 863р. просвітителем Константином (у чернецтві Кирило), родом з м. Салоніки. Як система знаків Глаголиця ідеально відповідала слов'янській звуковій системі, нею написані найдавніші старослов'янські пам'ятки, зокрема Київські глаголичні листки.

Гроші – умовні предмети, які позначають вартість товару та підлягають обміну.

Гривна – у Русі – Україні срібний злиток, який був основною грошовою одиницею. Назва «гривна» походить від назви шийної прикраси, виготовленої у формі довгуватого відливка зі срібла.

Етнос – (від грецьк. – плем'я, народ) – стала група людей, що історично склалася. За значенням є близьким до поняття «народ».

Домен – особисте земельне володіння середньовічного феодала.

Ікона – у православ'ї та католицизмі живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Христа, Богородиці, святих і подій зі Святого Письма, якому поклоняються вірячи. Батьківщина ікон – Візантія.

Іконопис – мистецтво малювання ікон.

Князівська рада – дорадчий орган при Великому князі Київському, що походив від східнослов'янських племінних рад старійшин.

Лавра – назва великого і впливового православного чоловічого монастиря, у своїй діяльності підпорядкованого безпосередньо вищій церковній владі.

Монархія – форма державного правління, за якого джерелом влади є монарх, а вища влада цілком (необмежена, абсолютна монархія) або частково (обмежена, конституційна монархія) зосереджена в руках однієї особи – монарха.

Митрополія – церковно–адміністративний округ, яким завідує митрополит.

Митрополит – вище звання православних єпископів.

Мозаїка – зображення або візерунок, зроблений з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на спеціальному розчині різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців тощо.

Монастир – релігійна громада ченців або черниць, що з належними їй землями та майном становить церковно-господарську організацію.

Натуральне господарство – господарство, в якому продукти праці виробляються не для продажу на ринку, а для власного споживання.

Патріарх – глава православної церкви.

Помістя – феодална земельна власність, що надалася за службу у війську чи при дворі, яку не можна було заповідати, передавати тощо.

«Руська правда» - перше писемне зведення норм давньоруського права.

Скоромохи – мандрівні середньовічні актори і музиканти на Русі.

Станово-представницька монархія – форма державного правління, за якої джерелом влади є монарх, що спирається у своїй діяльності на орган, до якого входять представники привілейованих станів.

Стан – велика група людей з однаковими правами та обов'язками, які передаються в спадщину.

Суспільні відносини – різні зв'язки і взаємини між соціальними групами, станами і націями, а також всередині них у процесі економічної, соціальної, політичної і культурної діяльності.

Суспільство – спільність людей, які живуть на певній території; характеризується духовною та економічною єдністю і цілісністю організації життя.

Уділ – у Русі – Україні так називали адміністративно – територіальну одиницю, якою управляв князь, залежний від великого київського князя.

Фібула – застібка для одягу, що водночас є прикрасою. Фібули для знаті виготовляли із золота й срібла, а оздоблювали їх коштовними каміннями.

Фреска – картина, написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) на свіжій вогкій штукатурці.

Централізована монархія – форма правління, за якої найвищу державну владу зосереджено в руках однієї особи – монарха, що управляє країною з одного центру.

Єпископ – вищий духовний сан у християнській церкві.

Особа в історії



Володимир Великий (980-1015рр)



Ярослав Мудрий (1019-1054рр)

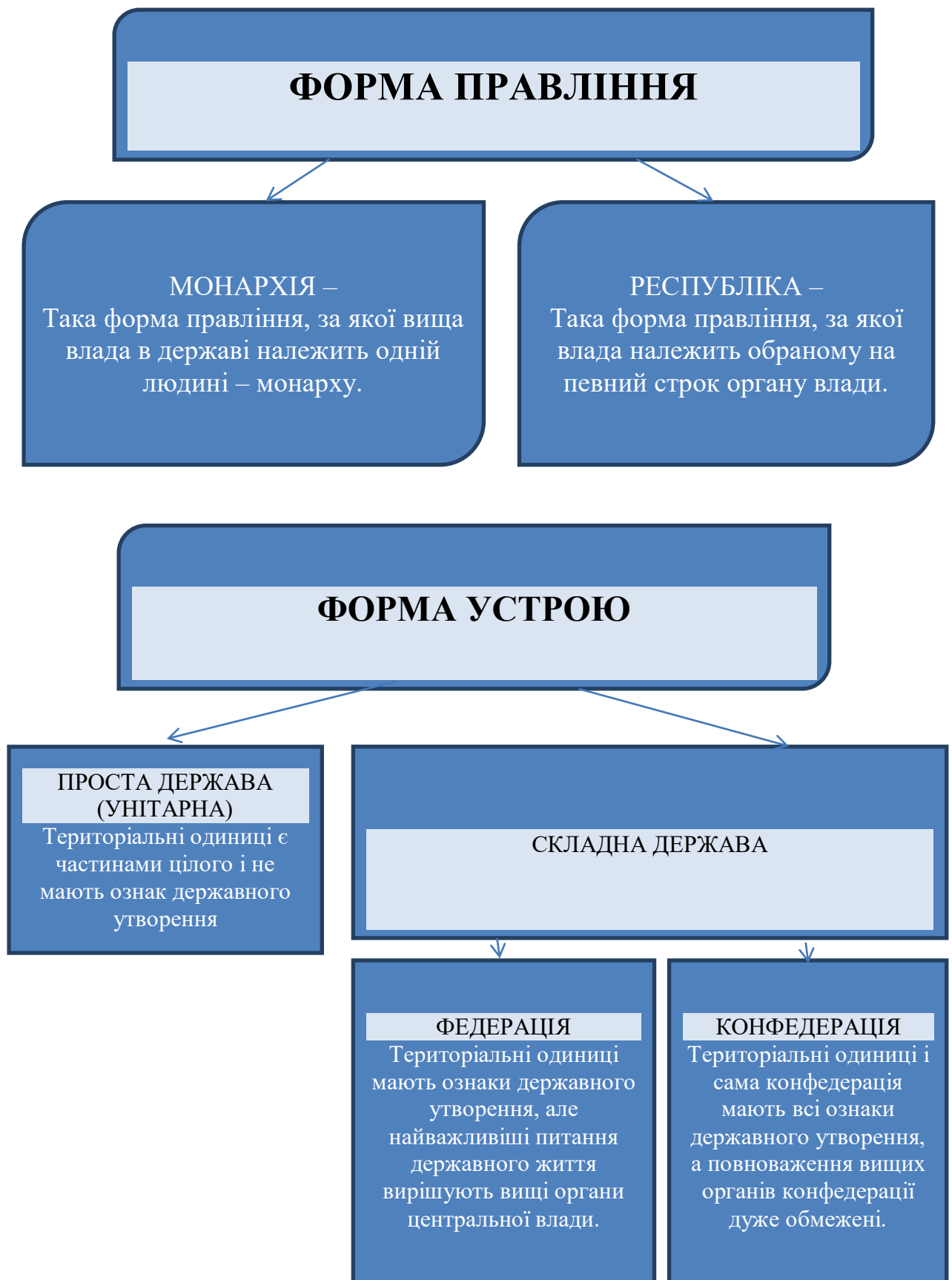


Схеми і таблиці

Розділ II

*«Київська держава
(РУСЬ-УКРАЇНА)
наприкінці X–
у першій половині XI ст.»*

Система державної влади в Русі-Україні



ДЕРЖАВНИЙ РЕЖИМ

ДЕМОКРАТИЧНИЙ

Цей порядок (режим) визначає рівність і свободу всіх людей. Управління справами держави здійснюється з волі більшості з урахуванням інтересів меншості.

АНТИДЕМОКРАТИЧНИЙ

За цього порядку (режиму) відсутні реальні права і свободи, закони захищають державу і підпорядковані їй.

Період розквіту Київської Русі (980 – 1054)

ВОЛОДИМИР (980 -1015РР)	Реформував управління землями Київської Русі
	Завершив формування території Русі
	Зміцнив південні кордони Русі
	Запровадив християнство як державну релігію
ЯРОСЛАВ МУДРИЙ (1019 – 1054 РР)	Зміцнив центральну владу Києва
	Припинив набіги печенігів на Русь
	Запровадив нові форми міжнародних відносин
	Прийняв перший писаний кодекс законів «Руська правда»
	Сприяв розвитку освіти й науки

Основні заняття населення Київської Русі

Сільське господарство	Землеробство
	Скотарство
	Полювання, бортництво, рибальство
Торгівля	Внутрішня
	Зовнішня
Ремесло	Металургія
	Ювелірне ремесло
	Гончарство
	Оброблення шкіри, каменю, деревини
	Домашні ремесла

Культурні здобутки Русі

ПИСЬМО	Поширення глаголичного та кириличного письма
УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ	перекази, легенди, билини, обрядові пісні, заклинання
АРХІТЕКТУРА	Дерев'яна, кам'яна (Десятинна церква, Софійський собор)
ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО	Фрески, мозаїка, іконопис
МУЗИКА	Народні пісні, церковні співи



*Культура Русі – України
наприкінці X- у першій половині XI
ст.*

Розділ II

*«Київська держава
(РУСЬ-УКРАЇНА)
наприкінці X–у першій ПОЛОВИНІ
XI ст.»*

Архітектура



Десятинна церква



Софійський собор у Києві (сучасний вигляд)



Софійський собор у Новгороді (сучасний вигляд)



Золоті ворота в Києві (сучасний вигляд)



«Змієві вали» в Києві

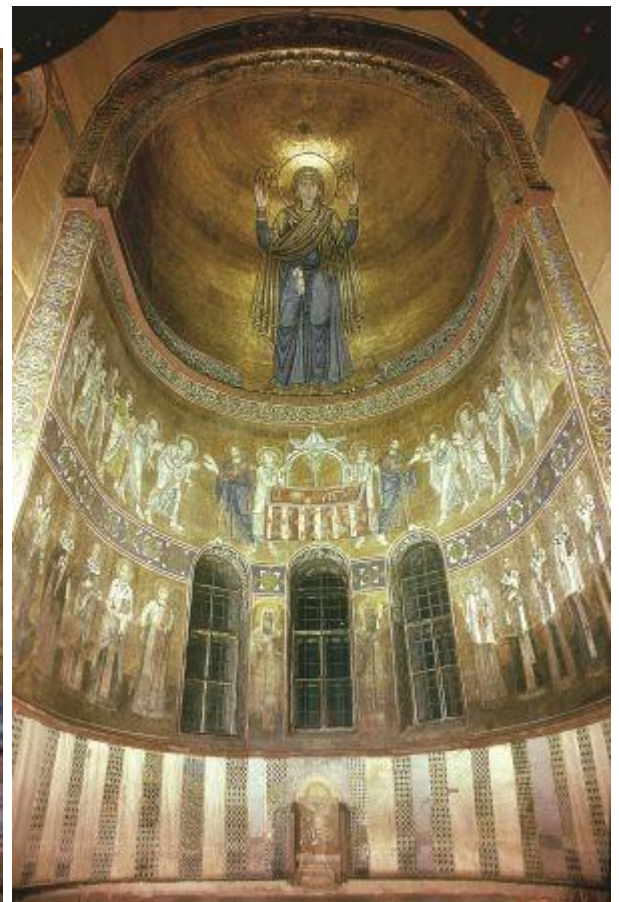
ЗМІЄВІ ВАЛИ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ (за Михайлом Кучерою)



Образотворче мистецтво



Внутрішній вигляд Софійського собору в Києві



Оранта (мозаїка в Софійському соборі в Києві)



Христос- Пантократор (мозаїка в Софійському соборі)



Історичний диктант

Розділ II

*«Київська держава
(РУСЬ-УКРАЇНА)
наприкінці X–
у першій половині
XI ст.»*

Історичний диктант.
«Князювання Володимира Великого»
(вставити пропущені слова)

1. Володимир Великий став єдиновладним правителем Русі у ...р. після запеклої боротьби зі своїми братами. (980 р.)
2. Щоб підкорити завойовані землі, близько 988 р. Володимир здійснив адміністративну реформу. Князь позбавив влади і посадив у княжіннях намісниками(місцеву племенну знать; своїх десятиох синів).
3. Князь провів також судову реформу, запровадивши «... ..» - нове зведення норм усного звичаєвого права, що базувалося на давніх звичаях і традиціях східних слов'ян. («Устав земляний»).
4. Південні кордони було зміцнено величезною за розмірами системою укріплень, відомою як «... ..».(«Змієві вали»).
5. Рік хрещення Русі Володимиром Великим(988 р.).
6. За наказом князя Володимира у Києві впродовж 989 -996 рр. було збудовано церкву ... (Богородиці).
7. На утримання церкви князь віддав десяту частину власних прибутків, тому її називали(Десятинною).
8. Аби світ дізнався, що Київська держава стала новою християнською державою, уперше розпочалося карбування власних золотих і срібних монет - ... і(златників і срібників).
9. На монетах було зображено Володимира з атрибутами влади (у короні, сидячи на троні) та з хрестом у руці. На зворотному боці монет карбували «...» - герб князя. («тризуб»).
- 10.Християнство сприяло руйнації залишків родових відносин слов'ян, зміцненню, визнанню ... права на панування.(князівської влади).

Історичний диктант

«Київська держава за правління Ярослава Мудрого»

(вставити пропущені слова)

1. Як і Володимир, Ярослав доступився до влади в результаті міжусобної боротьби з братами. Першими жертвами стали улюблені сини Володимира ... і ... *(Борис і Гліб)*.
2. Позбувшись Святополка 1019 р., Ярослав зіткнувся у боротьбі з старшим братом ... *(Мстиславом)*.
3. Унаслідок Лиственської битви, яка відбулася 1024 р. між Ярославом і ... біля Чернігова, брати домовилися поділити територію Південної Русі навпіл по ... і правити ... *(Мстиславом; Дніпру; разом)*.
4. Після смерті Мстислава ... Ярослав правив одноосібно і став, за словами літописця, «самовладцем Руської землі». *(1036 р.)*.
5. Доба правління князя Ярослава (978-1054), названого пізніше ..., була періодом розквіту і найвищого піднесення Русі – України. *(Мудрим)*.
6. Ярослав назавжди відігнав від кордонів Русі ... *(печенігів)*.
7. На місці битви з печенігами у Києві було збудовано ... *(Софійський собор)*.
8. Назва великого і впливового православного чоловічого монастиря, у своїй діяльності підпорядкованого безпосередньо вищій церковній владі. - ... *(лавра)*.
9. Церковно-адміністративний округ, яким завідує митрополит - ... *(митрополія)*.
10. За князювання Ярослава було укладено перше писемне зведення правових норм на Русі, що одержало назву « ... » - першого писаного зведення норм давньоруського права. *(«Руська правда»)*.
11. За зразком візантійської столиці було зведено ... - головний парадний в'їзд до Києва, збудовано Софійський собор, закладено ... та ... монастирі. *(Золоті ворота; Георгіївський та Ірининський)*.

12. Ймовірно, близько 1051 р. чернець Антоній на схилах Дніпра поблизу Києва заснував чоловічий монастир - ... - *(Києво-Печерську лавру)*.
13. За Ярослава було створено перший літописний звід 1037-1039 рр. Князь власноручно переклав багато книжок і зібрав , яка зберігалася при Софійському соборі. *(велику бібліотеку)*

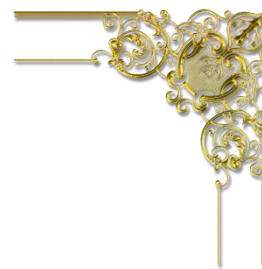
Історичний диктант
«Суспільний, політичний устрій та
господарське життя Київської держави
наприкінці X– у першій половині XIст.»

(вставити пропущені слова)

1. Монархія на Русі існувала цей час майже виключно у формі одноосібної влади *(великого київського князя)*.
2. Форма правління, за якої найвищу державну владу зосереджено в руках однієї особи – монарха, що управляє країною з одного центру - *(централізована монархія)*.
3. Дорадчий орган при Великому князі Київському, що походить від східнослов'янських племінних рад старійшин - *(князівська рада)*.
4. Народні збори всього дорослого вільного населення, що приймало рішення з важливих громадських і державних справ - *(віче)*.
5. Збирання данини називалося *(полюддя)*.
6. Особисте земельне володіння середньовічного феодала - *(домен)*.
7. У Русі – Україні так називали адміністративно-територіальну одиницю, якою управляв князь, залежний від великого київського князя - *(уділ)*.
8. За вірну службу князь надавав своїм боярам і дружинникам право «...» - права залишати собі податки, що їх сплачувало населення певної території. *(«кормління»)*.
9. Феодальна земельна власність, яку можна було вільно передавати у спадок, продавати, дарувати тощо - *(вотчина)*.
10. Феодальна земельна власність, що надавалася за службу у війську чи при дворі, яку не можна було заповідати, продавати тощо - *(помістя)*.
11. Велика група людей, становище якої в суспільстві визначається певним спільним обсягом прав і обов'язків - *(соціальна верства)*.
12. За часів феодалізму великий феодал-сеньйор, що був господарем над васалами - *(сюзерен)*.

«ВІРЮ НЕ ВІРЮ»
«Суспільний, політичний устрій та господарське життя Київської держави наприкінці X– у першій половині XI ст.»

1. Найбільшу частину населення становили **смерди** – особисто вільні селяни-общинники, що мали власне господарство, земельні наділи і сплачували данину князю. (**«так»**).
2. Тимчасово залежними селянами були **закупи і рядовичі**. (**«так»**).
3. **Холопами** називали тих селян, які через різні обставини втратили своє господарство і змушені були працювати на землевласника за грошову позичку. (**«ні»**).(закупи).
4. Тих селян, які уклали із землевласником договір про найм і відповідно до нього працювали в його господарстві, називали **рядовичами**. (**«так»**).
5. Цілком безправними була дворова **челядь**. (**«так»**).
6. Також на Русі сформувалася особлива соціальна група – **ізгої** – це представники різних соціальних груп і прошарків, які втратили зв'язок зі своєю групою, тобто випали з соціальної структури. (**«так»**).
7. **Ремесло** розвивалося тільки в сільській місцевості. (**«ні»**)(і в містах).
8. **Розвиток торгівлі** зумовив пожвавлення грошового обігу. (**«так»**).
9. Першим **карбувати власні монети** почав князь Володимир після прийняття християнства. (**«так»**).
10. Тому на початку XI ст. з диргемів уже **виготовляли золоті** зливки – гривні. (**«ні»**)(срібні).
11. У населених пунктах Русі-України були спеціальні місця, де відбувалися торгівля. (**«так»**).
12. Центром міста на Русі був добре укріплений замок (**фасад**) (**«ні»**) (**дитинець**).



Розділ III

«Київська держава (РУСЬ – Україна) у другій половині XI–перша половина XIII ст.»



Основні дати, події

1054 -1073 рр. – правління тріумвірату Ярославичів у складі князів Ізяслава київського, Святослава чернігівського та Всеволода переяславського.

1068 р. – перший великий напад половців на Русі і розгром ними руського війська на річці Альта.

1072 р. – поява нового збірника законів «Правда Ярославичів».

1097р. – Любецький з'їзд князів. Запровадження спадкового володіння князівствами.

1111 р. – хрестовий похід проти половців.

1113 – 1125 рр.- правління Володимира Мономаха в Києві.

1113 р. - прийняття «Статуту Володимира Всеволодовича»

1125 – 1132рр. – правління Мстислава Володимировича Великого.

1141 р. – об'єднання галицьких земель у єдине князівство Володимиром Володаревичем.

1152-1187 рр. – зміцнення Галицького князівства за правління Ярослава Осмомисла.

1169 р. - розорення Києва Андрієм Боголюбським.

1170. р. – початок князювання Романа Мстиславича на Волині.

1185р. – невдалий похід Ігоря Святославича проти половців, оспіваний у «Слову о полку Ігоревім».

1187 р. - перша писемна згадка назви «Україна».

1056 – 1057 рр. – створення Остромирового Євангелія.

1068р. – дочка князя Всеволода Ярославича Янка заснувала при Андріївському монастирі школу для дівчат.

1078 р. – будівництво Успенського собору Києво - Печерської лаври.

1108р. - будівництво Михайлівського Золотоверхого собору в Києві.

1113 р. – імовірна дата завершення написання «Повісті минулих літ.»



Терміни, поняття

Апсида – напівкруглий (іноді багатокутний) виступ у стіні церковної або античної будівлі.

Вотчина – спадкове володіння (*давньорус. «отчина» – батьківська власність*) власність князів, бояр та інших членів панівної верхівки у Русі й середньовічній Україні. Перші вотчини виникають у II половині XI ст. спочатку як князівські; боярські вотчини утворюються в XI і XII ст. До того земля була в колективній власності панівної верстви. Відомо три шляхи виникнення вотчин:

- а) переростання родоплемінної власності на землю у феодальну;
- б) надання земель васалам;
- в) загарбання феодалами земель вільних общинників. Після XII ст. вотчина іноді утворювалась шляхом купівлі земель у селян боярами та княжими дружинниками.

Дуумвірат – спів правління двох князів.

Ініціал – перша буква тексту.

Заставка – композиція з орнаменту на початку книги чи розділу.

Коаліція – об'єднання, союз для досягнення спільної мети.

Майоліка – випалена глина, вкрита поливою та малюнками.

Мініатюра – кольоровий малюнок у рукописних книгах.

Пергамент – оброблена шкіра молодих тварин, що застосовувалася для письма до винайдення паперу.

Плінфа – тонка плитчаста цегла, яка слугувала будівельним матеріалом.

Половці – кочові племена, який в XI – XIII ст. населяв степи між Дунаєм і Волгою, у тому числі Крим і басейн Дону та Сіверського Дінця.

Республіка – (від латинського «*справа народу*») – форма державного управління через обраних народом урядовців.

«Снеми» - періодичні з'їзди князів.

Торки – тюрські племена, які кочували в південноруських степах у X – XIII ст.

Феодальна монархія – сукупність самастійних чи напівсамастійних князівств, земель, що проводять незалежну політику.

Феодальна роздробленість – зміцнення самастійності удільних князівств.

Чудь – давньоруська назва естів, і неслов'янських племен, що жили на північ від Русі.

Ятвяги - литовське плем'я, що жило між річками Німан і Нарев.



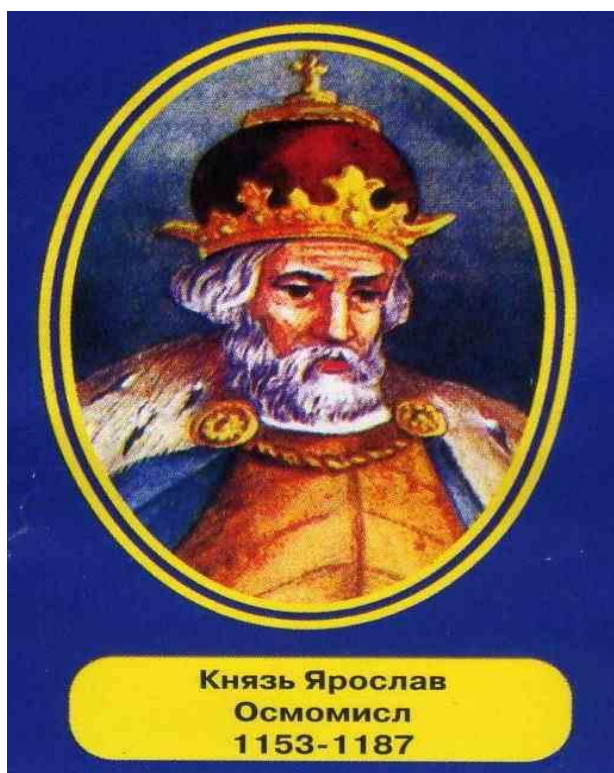
Особа в історії



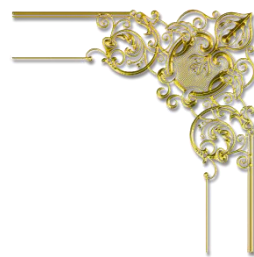
Володимир Мономах (1053-1125рр)



Мстислав Великий(1125-1132рр)



Ярослав Осмомисл (1152-1187рр)

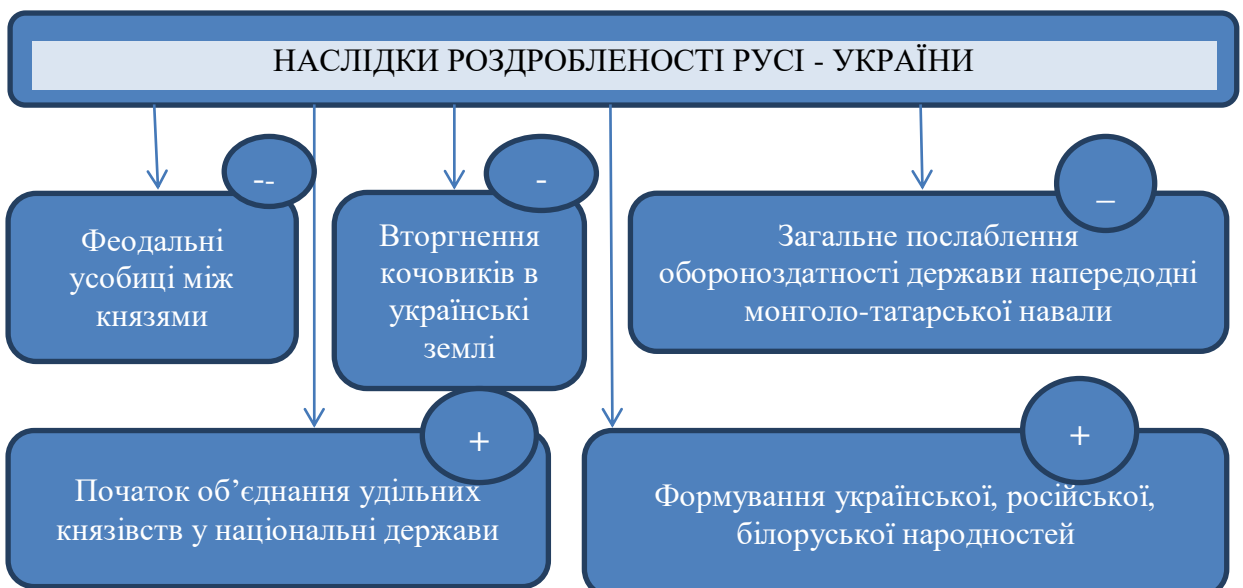


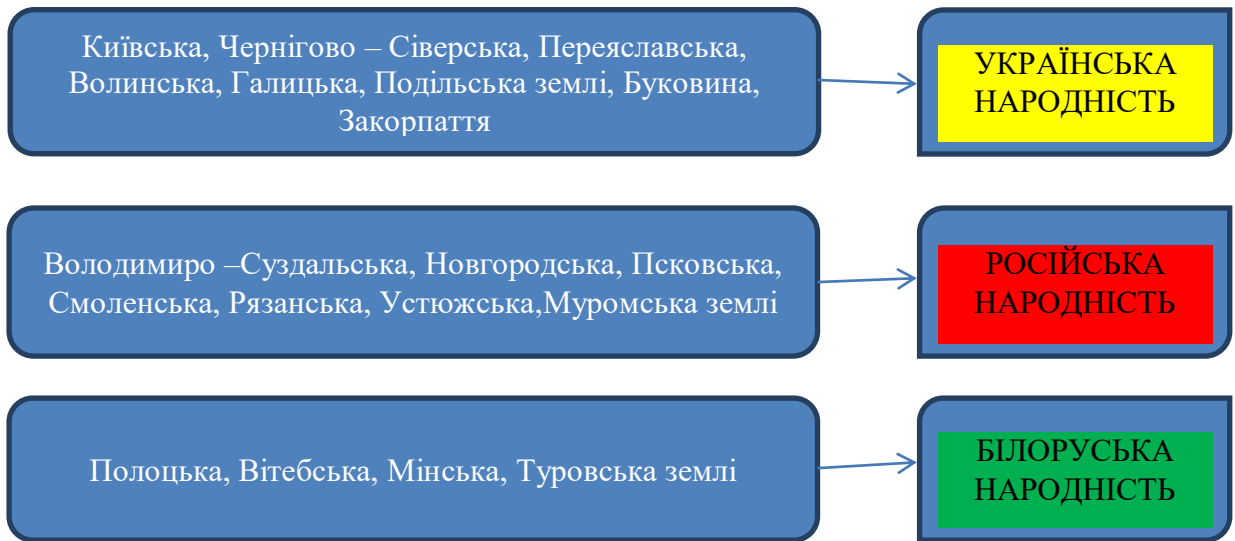
Схеми та таблиці

Розділ ІІІ.

*«Київська держава
(РУСЬ – Україна)
у другій половині ХІ–перша половина
ХІІІ ст.»*

Політична роздробленість давньоруської держави в другій половині XII – початок XIII століття

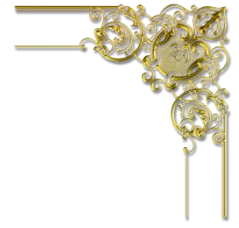




Удільні князівства

Назва князівства	Літературні пам'ятки	Архітектура	Міста
Київське	«Повість минулих літ» (початок XII ст.), Остромирове Євангеліє (1056-1057), «Повчання дітям» Володимира Мономаха (перша половина XIIст.), Київський літопис (XII ст.)	Успенський собор (друга половина XI ст.) у Києві, церква Успіння Богородиці Пирогощі (XII ст.) у Києві, Успенський собор (XII ст.) у Каневі	Канів, Черкаси, Овруч, Вишгород та ін.. – усього понад півсотні міст
Переяславське			Лубни, Воїнь, Переяслав та ін.. – усього близько 25 міст
Чернігово - Сіверське	«Слово о полку Ігоревім» (XIIст.)	Борисоглібський собор	
Волинське	Галицько-Волинський літопис (XIII ст.)	Собор св.Богородиці (XIIст.) у	Волинь, Любомль, Червень, Белз,

		Володимирі-Волинському, Успенський собор (XIIст.) у Володимирі-Волинському	Луцьк та ін.
Галицьке	Галицько-Волинський літопис (XIIIст)	Успенський собор (друга половина XIIст) у Галичі, церква св. Пантелеймона (початок XIII ст.) у Галичі	Галич, Перемишль, Звенигород, Терембавля та ін.

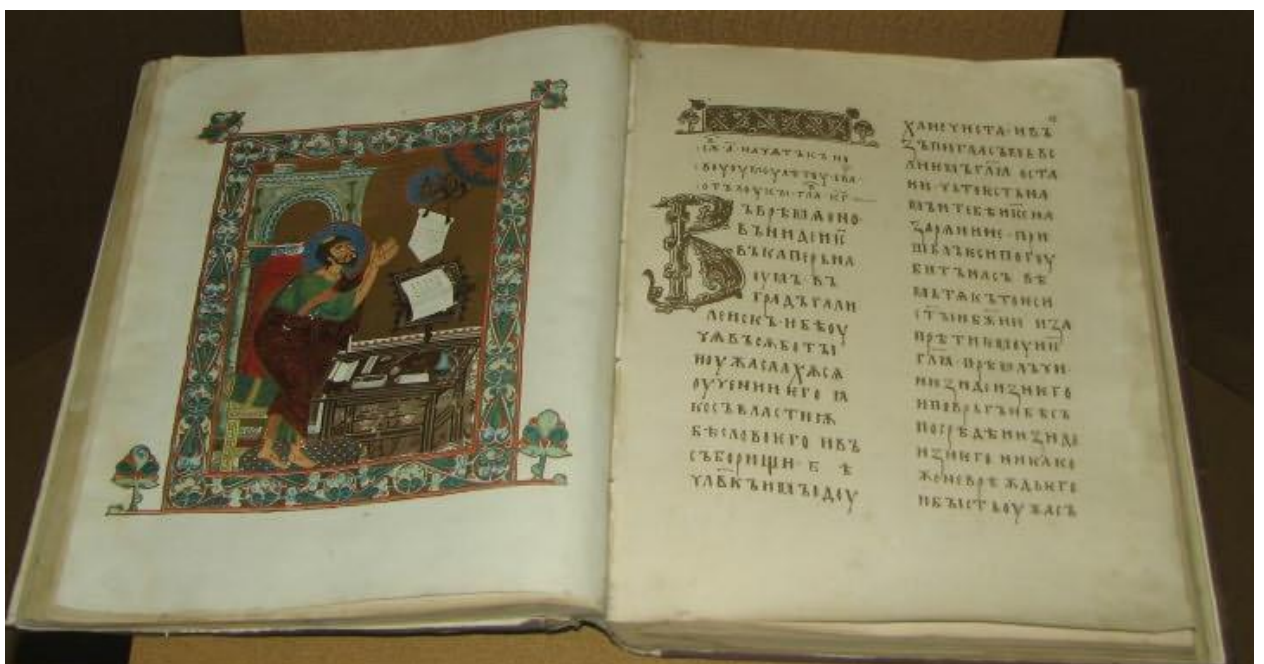


Культура Русі – України

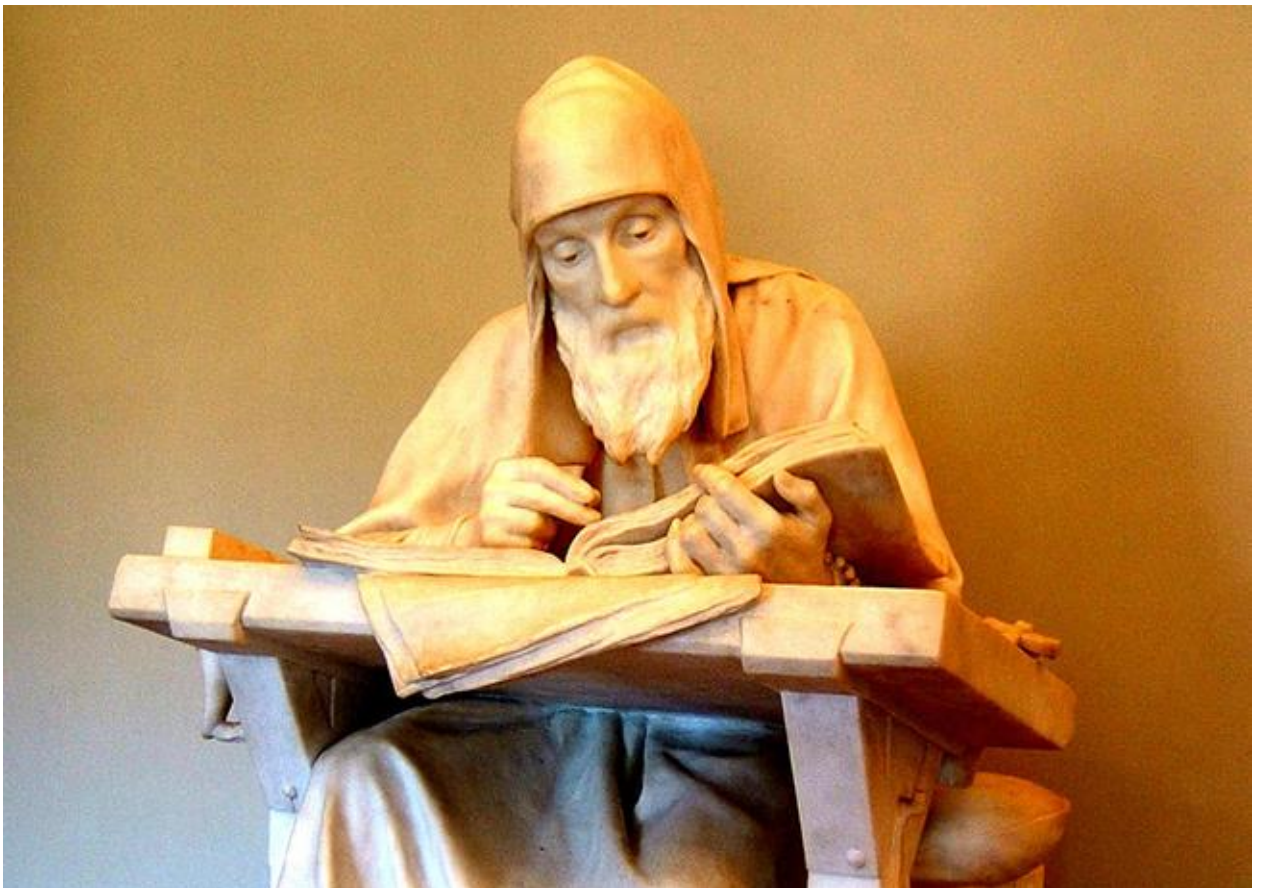
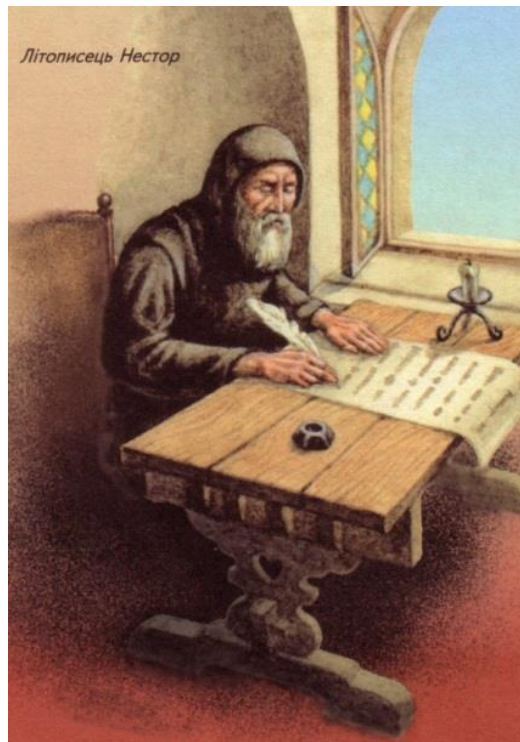
Розділ III

*«Київська держава
(Русь – Україна)
у другій половині XI–перша половина
XIII ст.»*

Книжні пам'ятки



Сторінка Остромирового Євангелія



Нестор – літописець (гравюра XVIII ст)

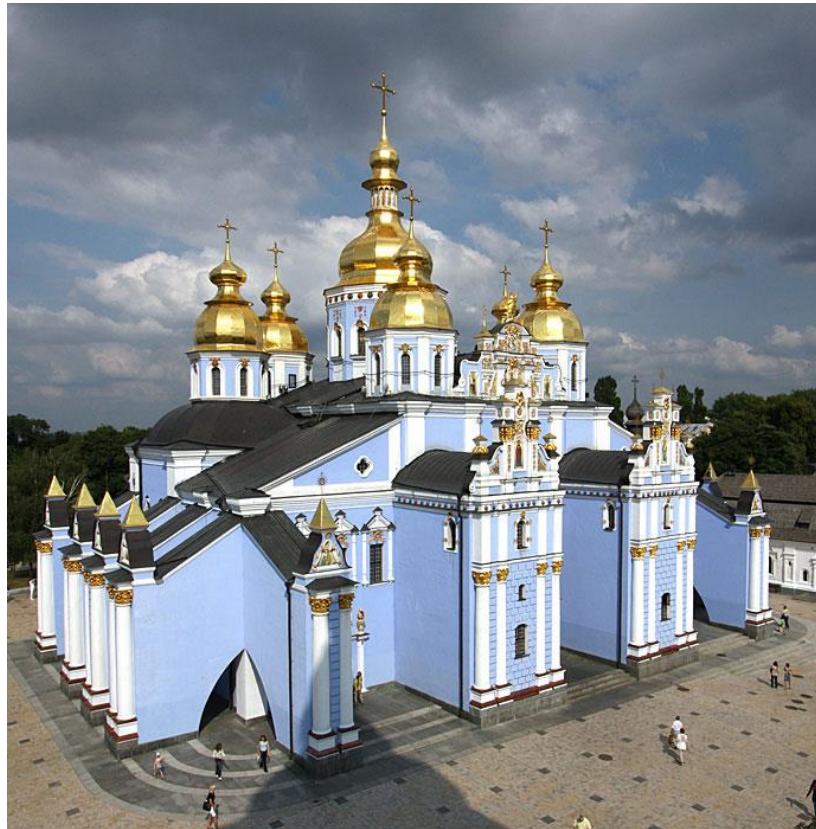
Перша сторінка "Повісті минулих літ"

- Повість минулих літ Нестора, чорноризця Феодосієвого монастиря Печерського, звідки пішла Руська земля, і хто в ній почав спершу княжити, і як Руська Земля постала



Сторінка «Повісті минулих літ» з прикладом декоративної в'язі вгорі аркуша

Архітектура



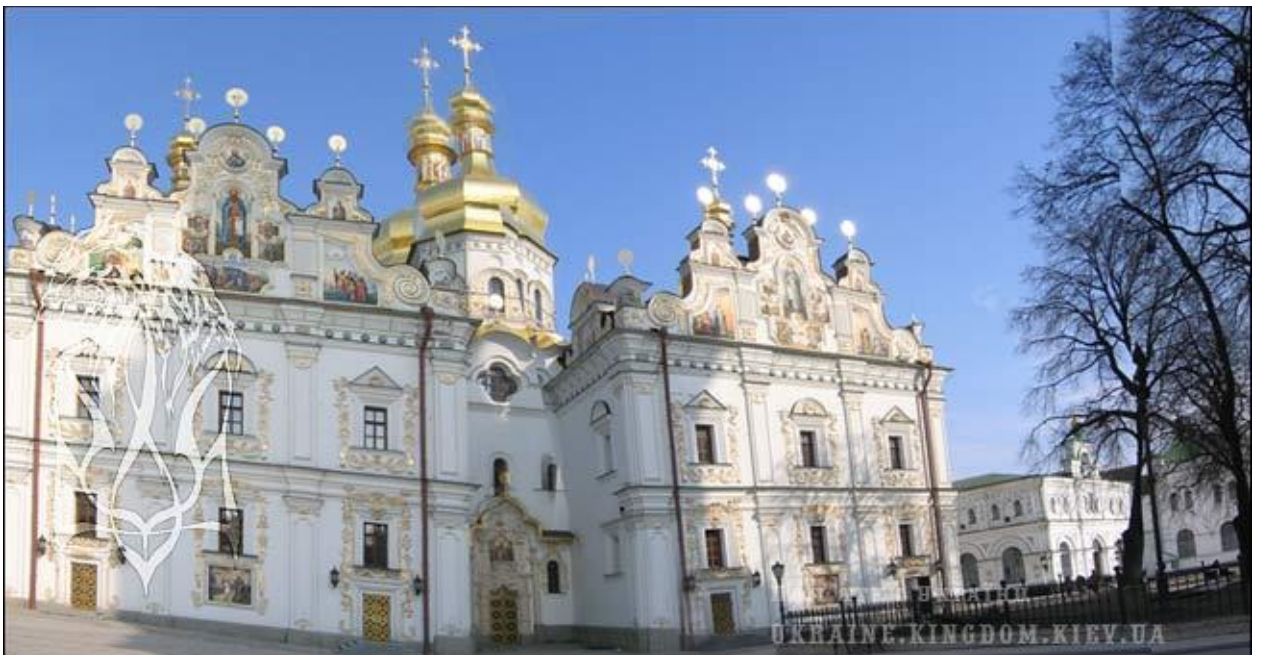
Михайлівський Золотоверхий собор (сучасний вигляд)



Церква Богородиці Пирогощи у Києві (сучасний вигляд)



*П'ятницька церква у Чернігові
(сучасний вигляд)*



*Успенський собор Києво-Печерської лаври
(сучасний вигляд)*



*Києво-Печерська лавра
(сучасний вигляд)*

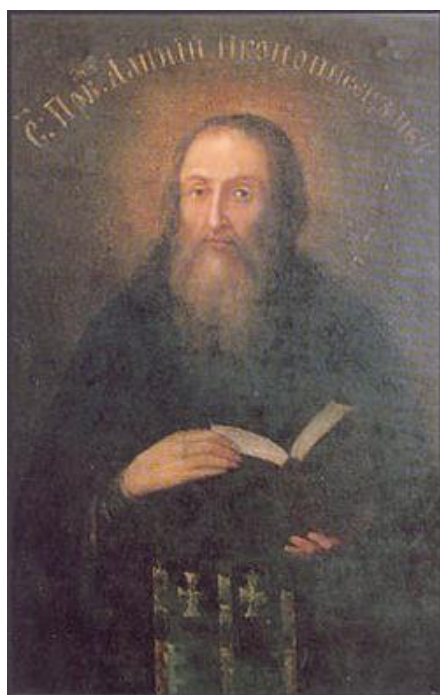
Мистецтво



*Фрескові розписи Кирилівської церкви в Києві
(сучасний вигляд)*



*Мозаїчна композиція «Євхаристія» з Михайлівського
Золотоверхого храму*



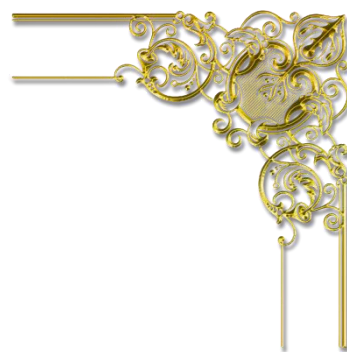
Алімпій



Ікона «Благовіщення» (XII ст.)



*Остромирове Євангеліє (мініатюра)
Хрещення Володимира
(мініатюра з Радзивілівського літопису)*



Історичний диктант

Розділ III

*«Київська держава
(Русь – Україна)
у другій половині XI–перша половина
XIII ст.»*

Історичний диктант *«Правління Ярославичів»*

(вставити пропущені слова)

1. Ярослав Мудрий помер 20 лютого (1054 р.).
2. Ярослав Мудрий склав заповіт, у якому закликав синів жити в ... та ... й установив систему (жити в мирі та злагоді й установив систему успадкування князівських престолів).
3. Територія Київської держави поділялася на окремі володіння - (уділи).
4. Сини Ярослава повинні були князувати в них за принципом родового старшинства, передаючи владу від ... до наступного за ..., що спричиняло переміщення всіх ... з одного ... до іншого. (старшого брата до наступного за віком; князів з одного володіння).
5. Міста і землі, що заповів їм батько, Ярославичі вважали своїми особистими спадковими володіннями - (вотчинами).
6. Період 1054-1073 рр. в історії Київської держави називають добою ... - спів правління ... , ... та (тріумвірату; Ізяслава, Святослава та Всеволода).
7. Нові орди кочовиків - (половці).
8. Уперше про появу ... на кордонах Русі в літописі згадується під ... , здійснюючи свої набіги, мали відмінну від своїх попередників тактику. (половці; 1055р.).
9. Правління двох князів - (дуумвірат).
10. Послаблення центральної влади на Русі викликало появу періодичних з'їздів князів – «...» . («скемів»).

Список використаної літератури

1. Грушевський М. Історія України-Руси.-К., 1992.
2. Буштрук О.В. Історія України: навч. посібник. 7-8 кл. – Х.: Країна мрій, 2003. – 248с.
3. Гісем О.В. Історія України: підручник для 7 класу загальноосвіт. Навч. Закладів /О.В.Гісем, О.О.Мартинюк.- Х. : Вид-во «Ранок», 2015.- 240с.
4. Гісем О.В. Історія України: підручник для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл./О.В.Гісем.-Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015.- 272с.
5. Історія України в особах (9-18 ст.) – к., 1993.
6. Котляр Н., Смолий В. Історія в жизнеописаннях. – К., 1990.
7. Остапенко П.В. Усі видатні постаті України.-Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007.- 352С.
8. Хоткевич Г. Історія України. – К., 1992.
9. Свідерський Ю.Ю., Ладиченко Т.В., Романишин Н.Ю. Історія України: підручник для 7 класу-К.:Грамота, 2007. – 272с.
10. Визначні особистості в історії України / упоряд. Т.Ковтунович. - К.: ред. Загальнопед. газ., 2004.- ч.1. – 128с.
11. Інтернет ресурс
12. Нариси з історії українського мистецтва <http://www.ukrartstory.com.ua/>
13. <https://uk.wikipedia.org> › wiki
14. <https://edera.gitbook.io>

1.ВСТУП.....	3
2.Розділ I «Виникнення та становлення Русі-України».....	4-20
2.1. Основні дати, події.....	5
2.2. Терміни, поняття.....	6-8
2.3. Особа в історії.....	9-12
2.4. Схеми і таблиці:.....	13-17
<i>а) Основні напрямки розселення слов'ян;</i>	
<i>б) Утворення держави у східних слов'ян;</i>	
<i>в) Розселення східнослов'янських племен у межах сучасної України;</i>	
<i>г) Ознаки держави;</i>	
<i>д) Етапи розвитку держави Русі-України;</i>	
<i>е) Діяльність Володимира Великого та Ярослава Мудрого;</i>	
<i>ж) Перші Київські володарі часів становлення держави Русі-України</i>	
2.5. I сторичний диктант.....	18-20
3.Розділ II «Київська держава (Русь-Україна) наприкінці X – у першій половині XI ст.	21-43
3.1. Основні дати, події.....	22
3.2. Терміни, поняття.....	23-25
3.3. Особа в історії.....	26
3.4. Схеми і таблиці:	27-30
<i>а) система державної влади в Русі –Україні;</i>	
3.5. Культура Русі-України наприкінці X – у першій половині XI ст.	31-37
Архітектура:	32-36
<i>а) Десятинна церква;</i>	
<i>б) Софійський собор у Києві (сучасний вигляд);</i>	
<i>в) Софійський собор у Новгороді (сучасний вигляд);</i>	
<i>г) Золоті ворота в Києві(сучасний вигляд);</i>	
<i>д) «Змієві вали» в Києві;</i>	
Образотворче мистецтво	36-37
<i>а)Внутрішній вигляд Софійського собору в Києві;</i>	
<i>б) Оранта (мозаїка в Софійському соборі в Києві);</i>	
<i>в) Христос – Пантократор (мозаїка в Софійському соборі)</i>	
3.6. Історичний диктант.....	38-43

4.Розділ III «Київська держава (Русь-Україна) у другій половині XI – перша половина XIII ст.»	44-68
4.1. Основні дати, події.....	45-46
4.2. Терміни, поняття.....	47-48
4.3. Особа в історії.....	49-50
4.4. Схеми і таблиці:	51-54
<i>а) Політична роздробленість давньоруської держави в другій половині XII – початок XIII ст.;</i>	
<i>б) Наслідки роздробленості Русі-України;</i>	
<i>в) Удільні князівства.</i>	
4.5. Культура Русі-України.....	55-66
4.6. Історичний диктант.....	67-68
7.Список використаної літератури.	70

